

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ТЕРИТОРІЇ У КРИЗОВИХ УМОВАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС

Патицька Х.О., кандидат економічних наук,

ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України», м. Львів, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2871-7540>

Запозичення терміну «стійкість» в економічну науку відбулося із досліджень про навколишнє середовище, у яких це поняття використовується для опису біологічної здатності до адаптації та розвитку у несприятливих умовах. В економіці підходи до визначення стійкості змінювалися із часом: від її трактування як повернення системи до стану рівноваги (статичний підхід) до визначення як динамічного процесу безперервної адаптації системи у змінних умовах (еволюційний підхід).

Фінансова стійкість детермінована як один з основних факторів фінансового добробуту та пов'язана зі здатністю суб'єкта економіки адаптуватися до умов, що спричинені фінансовим шоком, і відновлюватися без фундаментальної зміни своєї структури та функцій [3]. Існує сильний кореляційний зв'язок між фінансовою стійкістю системи та фінансовими ресурсами, якими вона володіє на певний момент, однак фінансова стійкість залежить не лише від наявних фінансових ресурсів, а й від боргових зобов'язань та методів управління ресурсною базою [2]. Науковці виділяють багатогранну природу фінансової стійкості, адже цей термін використовується не лише для вивчення того, як система реагує на певні шоки, а й охоплює питання її відновлення після кризи, адаптації до нових обставин. Відповідно, крім застосування інструментів кризового управління у відповідь на шок, фінансова стійкість досягається і шляхом впровадження проактивних заходів для прогнозування потенційних ризиків та посилення слабких сторін [1].

Привернення уваги до питання фінансової стійкості територій (країн, регіонів, громад) відбулося в умовах поглиблення і накладання масштабних за проявом та територіями охоплення перманентних криз у світі (кризи, пов'язані із впливом кліматичних чинників, пандемія Covid-19, війна та погіршення безпекової ситуації тощо). У процесі аналізу фінансової стійкості держав до впливу зовнішніх чинників відбулося зростання уваги до фінансової та економічної стійкості регіонів та інших субнаціональних одиниць (міст, громад), оскільки

виявлено різну їх здатність до протистояння тим самим зовнішнім викликам. Фінансову стійкість регіону розглядають як його здатність адаптуватися до змін незалежно від їхнього характеру та використовувати ці події для продовження свого розвитку. У цьому контексті стійкість регіону науковці розглядають як процес, який включає декілька фаз: стійкість (вказує на чутливість економіки регіону до економічних потрясінь) → відновлення (швидкість та комплексність відновлення регіону) → репозиціонування (показує ступінь переорієнтації виробництва і зміни структури зайнятості у регіоні та вплив цих змін на подальший розвиток економіки) → оновлення (ступінь «оновлення» економіки регіону).

Як зауважують дослідники, фінансово-економічна стійкість держави до кризи не є запорукою високого рівня стійкості регіонів країни до цих умов [5], а їх здатність протистояти економічним потрясінням суттєво різниться залежно від масштабу економіки. Тому причину стійкості регіону слід шукати у «вихідних умовах» розвитку економіки.

Коло детермінант, які визначають рівень фінансової стійкості регіону та впливають на його зміну, є доволі широким, їм притаманний різний характер. Окремі з них є екзогенними та, що важливо, фіксованими (доступ до ринків, рівень урбанізації, місце у системі адміністративно-територіального устрою, історично-культурні чинники), інші - структурними (людський капітал, галузева структура та спеціалізація, демографія, інновації, наявна промислова база, доступ до зовнішніх ринків). До детермінант фінансової стійкості регіонів відносять і чинники, яким притаманна циклічність (наприклад, економічна продуктивність, інвестиційна діяльність).

Питання фінансової стійкості суб'єктів економіки системно досліджує Світовий Банк [7]. Формуючи комплексний підхід до напрацювання шляхів підвищення стійкості територій та домогосподарств у кризових умовах, дослідники Світового Банку виділяють фінансову, фізичну та соціальну стійкість як взаємопов'язані елементи. Зв'язок між ними має дуальний характер, адже фінансові рішення, прийняті на основі врахування ризиків, мінімізують появу нових ризиків і зміцнюють фізичну і соціальну стійкість території, і навпаки – високий рівень фізичної та соціальної стійкості до потрясінь покращує фінансову стійкість системи. Досліджуючи напрями посилення фінансової стійкості території, вони акцентують увагу на фінансову та оперативну готовність влади реагувати на виклики: фінансову готовність – у контексті сформованих комплексних

інструментів фінансової підтримки бенефіціарів та інструментів розподілу ризиків; оперативну готовність – наявності каналів впровадження запланованих кроків.

За результатами дослідження вразливості місцевої економіки під впливом пандемії Covid-19 у країнах Південної Америки, фінансова стійкість регіонів визначена шляхом аналізу їх розвитку за п'ятьма параметрами: стійкістю місцевого бізнес-середовища, ринку праці, місцевої фінансової системи, системи публічного управління та системи надання соціальних послуг населенню і зв'язку [4]. Врахування цих чинників забезпечує цілісне уявлення про можливі ризики порушення фінансової стійкості регіонів та дає змогу нівелювати їх вплив до моменту погіршення ситуації. У підсумку автор зазначає, що фінансова стійкість регіону базується на його спроможності до, по-перше, ефективного планування (що включає передбачення негативних потрясінь і визначення рівня їх навантаження на місцеву економіку), по-друге, швидкого перерозподілу та мобілізації фінансового ресурсу у кризових умовах, поява яких веде до зміни пріоритетів розвитку.

Цікавим є дослідження фінансово-економічної стійкості регіонів Китаю в умовах фінансової кризи 2008-2009 рр., яке охопило доволі тривалий період (2003-2019 рр.) та спрямоване на визначення факторів, що забезпечили стійкість регіонів країни в умовах кризи та посткризового відновлення [6]. Використовуючи модель багаторівневої логістичної регресії, автори виявили неоднорідність стійкості регіонів до фінансової кризи та в умовах відновлення. Основними чинниками фінансово-економічної стійкості регіонів Китаю визначено: наявність економічної агломерації, рівень розвитку переробної промисловості, освіту, інфраструктуру, рівень фінансового розвитку, інвестиції в основні фонди, фіскальні витрати на науку, технології і розвиток людського капіталу. Згідно з отриманими результатами дослідники акцентують на двох аспектах. По-перше, вказують на регіони країни, які в умовах наступного фінансово-економічного шоку можуть зазнати найбільш негативного впливу. По-друге, акцентують увагу на потребі комплексного підходу держави до формування стійких економічних систем (регіонів, міст, громад) і виділяють напрями державної підтримки розвитку регіонів, системне впровадження яких результуватиметься посиленням фінансово-економічної стійкості регіонів, а саме: розвиток промисловості та розбудова інфраструктури, збільшення інвестицій у наукові дослідження та розробки, сприяння розвитку агломераційних систем.

Порівняно із дослідженнями у розвинених країнах, наукові пошуки у проблематиці економічної стійкості регіонів України не є системними, а у контексті посилення турбулентності економічної та безпекової ситуації в останні роки такі дослідження швидко втрачають свою актуальність. Зважаючи на те, що перманентні кризи, в умовах яких розвивається Україна, спричинили масштабні зрушення в економічному розвитку регіонів, актуальності набуває визначення рівня стійкості регіонів країни до протистояння зовнішнім потрясінням та загострюється потреба визначення детермінант фінансової стійкості регіонів і того, як вони впливають на реакцію і відновлення субнаціональних одиниць.

Література:

1. Boin, A. & Lodge, M. (2016). Designing resilient institutions for transboundary crisis management: A time for public administration. *Public Administration*, 94 (2), 289-298. DOI: <https://doi.org/10.1111/padm.12264>
2. Deevy, M., Hasler, A. & Lusardi, A. (2021). Financial Resilience in America. Report. Stanford Centre on Longevity. Global Financial literacy Excellence Center. URL: <https://gflec.org/wp-content/uploads/2021/08/Financial-Resilience-in-America-Report-August-2021.pdf>
3. Folke, C., Carpenter, S.R., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T. & Rockström, J. (2010). Resilience thinking: Integrating resilience, adaptability and transformability. *Ecology and Society*, 15(4), 299-305. DOI: <https://doi.org/10.5751/ES-03610-150420>
4. Hernández Rosario A.C. (2022). Regional policy brief on building urban economic resilience during and after COVID-19 in Latin America and the Caribbean. Project Documents (LC/TS.2021/172), Santiago. United Nations. Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC). URL: <https://repositorio.cepal.org/server/api/core/bitstreams/c76aaa9f-b5a2-4769-ad68-e9a0818277c6/content>
5. Martin, R. (2012). Regional economic resilience, hysteresis and recessionary shocks. *Journal of Economic Geography*, 12(1), 1-32. DOI: <https://doi.org/10.1093/jeg/lbr019>
6. Li, M., & Wang, X. (2022). How Regions React to Economic Crisis: Regional Economic Resilience in a Chinese Perspective. *SAGE Open*, 12(4). DOI: <https://doi.org/10.1177/21582440221142507>
7. World Bank (2023). Financial Resilience against Climate Shocks and Disasters: Recent Progress and New Frontiers. World Bank Technical Contribution to the 2023 G7 Finance Track under Japan's Presidency. URL: <https://www.financialprotectionforum.org/publication/financial-resilience-against-climate-shocks-and-disasters-world-bank-technical>